

I

Skeletas Nr. 509 iš lėto pakėlė kiaušą ir atsimerkė. Nesuvo-
kė: buvo praradęs sąmonę ar tik miegojo. Šiedu dalykai beveik
nebesiskyrė; badas ir išsekimas jau seniai padarė savo. Ir vienu,
ir kitu atveju kaskart nugrimzdavai į klampią gelmę, iš kurios,
regis, niekada daugiau nebeišnirsi.

Nr. 509 valandžiukę ramiai pagulėjo ir pasiklausė. Taip
liepė sena lagerio taisyklė; niekada nenumanei, iš kurios pusės
gresia pavojus, o kol kiūtojai nejudėdamas, vis galėjai tikėtis, kad
tavęs nepastebės arba palaikys mirusiu — paprasčiausias gamtos
dėsnis, žinomas kiekvienam vabalui.

Negirdėjo nieko įtartina. Sargybiniai kulkosvaidininkų
bokšteliuose snūduriavo, jam už nugaros taip pat viskas buvo
ramu. Jis atsargiai pasuko galvą ir pažvelgė atgal.

Melerno koncentracijos lageris tykiai snaudė saulėje. Di-
džioji patikrinimų aikštė, kurią esesininkai šmaikščiai praminė
šokių aikštele, buvo beveik tuščia. Tik ant tvirtų medinių baslių,
į dešinę nuo vartų, kaboją keturi žmonės už nugaros surištomis
rankomis. Virvėmis jie buvo pakelti taip, kad nesiektų kojomis
žemės. Rankos išnarintos. Du krematoriumo kūrikai pramoga-
vo, mėtydami į juos pro langą anglių gabaliukus, tačiau nė vienas
iš keturių nejudėjo. Jie jau pusvalandį kaboją ant kryžių ir dabar
buvo be sąmonės.

Darbo lagerio barakai stūksojo tušti; užlagerinės darbo

komandos dar negrįžusios. Gatvėse šmižinėjo keletas žmonių, budinčių barakuose. Prie didžiųjų vartų, kairėje pusėje, priešais karcerį, sėdėjo SS šarfiureris Brojeris. Įsaulyje jam buvo pastatytas apvalus staliukas ir pintas krėslas, ir Brojeris gurkšnojo kavą. Geros pupelių kavos 1945 metų pavasarį pasitaikydavo retai; bet Brojeris ką tik pasmaugė du žydus, jau pusanthro mėnesio puvušius karceryje, ir manė padaręs humanišką darbą, vertą atlygio.

Virtuvės kapas* prie kavos jam atsiuntė dar ir lėkštę su boba. Brojeris valgė lėtai, pasigardžiuodamas; ypač jis mėgo razinas be kauliukų, kurių buvo gausiai primaišyta į tešlą. Vyresnysis žydas suteikė jam nedaug malonumo; bet jaunesnysis pasirodė atsparesnis; jis ilgokai spardėsi ir gargaliavo. Brojeris tingiai nusiviepe ir įsiklausė į tolstančius muzikos garsus; už daržo repetavo lagerio kapela. Ji grojo valsą „Rožės iš Pietų“, mėgstamiausią komendanto, oberšturmbanfiurerio Noibauerio, kūrinį.

Nr. 509 gulėjo kitoje lagerio pusėje, netoli grupės medinių barakų, kuriuos nuo didžiojo darbo lagerio skyrė spygliuotos vielos tvora. Juos vadino Mažuoju lageriu. Čia buvo laikomi tie kaliniai, kurie buvo per silpni dirbti. Juos čia laikė, kad numirtų. Beveik visi mirdavo greitai, tačiau naujų atvykdavo, aniems dar nespėjus išleisti paskutinio kvapo, taigi barakai nuolat būdavo perpildyti. Dažnai mirštantieji gulėdavo kitas ant kito tarp gultų arba paprasčiausiai dvėsdavo lauke. Melernas neturėjo dujų kamerų. Komendantas tuo itin didžiavosi. Jis mielai aiškindavo, kad Melerne mirštama savo mirtimi. Oficialiai Mažasis lageris buvo vadinamas sušvelninto režimo skyriumi; bet tik nedaugeliui užtekdavo atsparumo išverti sušvelnintą režimą ilgiau nei

* Kapas — koncentracijos lageryje iš kalinių tarpo paskirtas prižiūrėtojas (čia ir toliau — vert. past.).

vieną dvi savaites. Maža atkakli tokių kalinių grupelė glaudėsi 22-ajame barake. Su juodojo humoro likučiais jie titulavo save veteranais. Nr. 509 taip pat buvo iš jų. Į Mažąjį lagerį jį atgabeno prieš keturis mėnesius, ir tai, kad yra vis dar gyvas, jam pačiam regėjosi stebuklas.

Juodi krematoriumo dūmai slinko lagerio link. Vėjas guldė juos žemėn, ir mutulai šliaužė žemai virš barakų. Kvapas riebus ir salsvas, verčiantis vemti. Nr. 509 niekaip neįstengė prie jo priprasti; net ir per dešimt lageryje praleistų metų. Šiandien degė dviejų veteranų likučiai: laikrodininko Jano Sibelskio ir universiteto profesoriaus Joelio Buksbaumo. Abu pasimirė 22-ajame barake ir per pietus buvo atiduoti į krematoriumą. Buksbaumas, tiesa, ne visas: trūko trijų pirštų, septyniolikos dantų, kojų pirštų nagų ir dalies varpos. Buksbaumas jų neteko, kai jį auklėjo, kad taptų naudingu žmogumi. Per kultūros vakarus SS kareivinėse varpos istorija keldavo daug juoko. Idėja priklausė šarfiureriui Giunteriui Šteinbreneriui, tik neseniai atvykusiam į lagerį. Ji buvo paprasta kaip ir visi didieji sumanymai — labai koncentruotos druskos rūgšties injekcija, ir viskas. Šteinbreneris išsyk pelnė draugų pagarbą.

Kovo popietė pasitaikė švelni, ir saulė jau šiek tiek šildė, tačiau Nr. 509 šalo, nors vilkėjo ne tik savais, bet ir trijų kitų žmonių drabužiais — Jozefo Bucherio švarku, sendaikčių pirklio Lėbentalio paltu ir sudriskusiu Joelio Buksbaumo megztiniu, kurį barakas spėjo išgelbėti prieš atiduodant lavoną. Tačiau kai esi metro septyniasdešimt aštuonių centimetrų ūgio, o nesveri nė septyniasdešimties svarų, ir kailiniai tikrai menkai šildo.

Nr. 509 turėjo teisę pagulėti pusvalandį saulutėje. Tada privalėjo grįžti į baraką, atiduoti skolintus drabužius bei savąjį švarką, ir laukan eidavo kitas. Veteranai taip sutarė, kai baigė-

si šalčiai. Kai kurie jau nebenorėjo. Buvo per daug išsekę ir po žiemos kančių tetroško ramiai numirti; bet Bergeris, kameros seniūnas, užsispyrė, kad visi, kurie dar pajėgia šliaužti, nūnai šiek tiek pakvėpuotų grynu oru. Dabar buvo Vesthofo eilė, paskui Bucherio. Lėbentalis atsisakė, jis turėjo geresnį užsiėmimą.

Nr. 509 vėl atsigręžė. Lageris buvo įrengtas aukštumoje, ir dabar per spygliuotą vielą jis galėjo matyti miestą. Miestas buvo įsikūręs slėnyje, gerokai žemiau lagerio, o virš stogų stogelių kilo bažnyčių bokštai. Senas miestas su daugybe bažnyčių ir pylimų, su liepų alėjomis ir kreivomis gatvelėmis. Šiaurinėje dalyje — naujamiestis su platesnėmis gatvėmis, centrine geležinkelio stotimi, nuomojamaisiais namais, fabrikais ir metalurgijos gamyklomis, kuriose dirbo komandos iš lagerio. Upė čia darė vingį, o vandenyje atsispindėjo tiltai ir debesys...

Nr. 509 nuleido galvą. Tik valandžiukę teįstengdavo laikyti ją iškėlęs. Kiaušas sunkus, kai iš kaklo raumenų likę vieni siūlai; o slėnyje rūkstančių kaminų vaizdas tik didino alkį. Alkį smegenyse — ne tik skrandyje. Per kelerius metus skrandis prie jo priprato ir nejuto nieko daugiau, tik nuolatinį buką troškimą. Alkis smegenyse buvo kur kas blogiau. Jis keldavo haliucinacijas ir niekada nepailsdavo. Jis įsigrauzdavo net į miegą. Žiemą Nr. 509 tris mėnesius vargo, kol atsikratė keptų bulvių vaizdinio. Užuosdavo jas visur, net išvietės smarvėje. O dabar lašiniai. Lašiniai su kiaušiniene.

Pažvelgė į nikeliuotą laikrodį, gulintį šalimais ant žemės. Jį paskolino Lėbentalis. Laikrodis buvo barako brangenybė; lenkas Julius Zilberis, jau seniai amžiną atilsį, prieš kelerius metus slapčia atsinešė jį į lagerį. Pagal laikrodį Nr. 509 turėjo dar dešimt minučių; tačiau vis tiek nusprendė šliaužti atgal į baraką. Nenorėjo vėl užmigti. Niekada nežinojai, ar pabusi. Dar kartą

atsargiai nužvelgė lagerio taką. Ir dabar nepastebėjo nieko, kas būtų galėję reikšti pavojų. Tiesą sakant, pavojaus jis ir nelaukė. Atsargumas veikiau buvo seno lagerio vilko įprotis, o ne tikra baimė. Dėl dizenterijos Mažajam lageriui buvo paskelbtas nekontroliuojamas karantinas, ir esesininkai retai čia teužsukdavo. Be to, pastaraisiais metais kontrolė visame lageryje labai susilpnėjo. Karas buvo juntamas vis labiau, ir dalį esesininkų, lig tol didvyriškai kankinusių ir žudžiusių tik beginklius kalinius, pagaliau išsiuntė į frontą. Dabar, 1945 metų pavasarį, lageryje teliko trečdalis ankstesniųjų SS dalinių. Stovyklos vidaus administravimą jau senokai perėmė beveik vieni kaliniai. Kiekvienas barakas turėjo bloko seniūną ir keletą kamerų seniūnų; darbo komandos klausė kapų ir brigadininkų, o visas lageris — lagerio seniūno. Visi buvo belaisviai. Juos prižiūrėjo lagerio, blokų ir komandų vadai — esesininkai. Iš pradžių stovykloje kalėjo vien politiniai kaliniai, bet bėgant metams čionai atkėlė daugybę paprastų nusikaltėlių iš perpildytų miesto ir provincijos kalėjimų. Grupės skyrėsi tik medžiagos trikampių, kartu su numeriais prisiūtų prie visų belaisvių drabužių, spalva. Politinių trikapiai buvo raudoni, kriminalinių — žali. Žydai dar nešiojo geltoną trikapių, ir abu trikapiai sudarė Dovydo žvaigždę.

Nr. 509 paėmė Lėbentalio paltą ir Jozefo Bucherio švarką, užsimetė juos ant peties ir ėmė šliaužti barako link. Jautė didesnį nuovargį nei paprastai. Net šliaužti buvo sunku. Vos pašliaužus, po juo pradėjo suktis žemė. Sustojo, užsimerkė ir ėmė giliai kvėpuoti, kad atsigauntų. Tą pačią akimirką užkalkė miesto sirenos.

Iš pradžių kaukė tik dvi. Po kelių sekundžių jų padaugėjo — atrodė, tarsi apačioje būtų kaukęs visas miestas. Jis kaukė nuo stogų ir iš gatvių, iš bokštų ir fabrikų, be jokios priedangos jis plytėjo saulėje, iš pažiūros niekas ten nejudėjo, ir staiga už-

kaukė it paralyžiuotas žvėris, regintis žūtį, bet negalintis pabėgti; staugė sirenomis ir garo kaukliais dangui, kuriame viešpatavo ramybė.

Nr. 509 tučtuojau susigūžė. Buvo draudžiama išeiti iš barako per oro pavojų. Būtų galėjęs mėginti stotis ir bėgti, bet neturėjo tiek jėgų, kad įstengtų greitai judėti, o barakas buvo per toli; be to, naujas dirglus sargybinis jau galėjo į jį šauti. Kiek galėdamas greičiau Nr. 509 pašliaužė porą metrų atgal iki negilios įdubos, įsispraudė į ją ir užsitraukė ant savęs skolintus drabužius. Atrodė, lyg būtų sukniubęs nebegyvas. Tai pasitaikydavo dažnai ir nekėlė įtarimo. Šiaip ar taip, pavojus ilgai netruks. Pastaraisiais mėnesiais oro pavojų mieste skelbdavo kas antrą dieną, bet niekada nieko neatsitikdavo. Lėktuvai visada skrisdavo tolyn, Hanoverio ir Berlyno pusėn.

Įsijungė lagerio sirenos. Po kurio laiko pavojaus signalas vėl pasikartojo. Kaukimas garsėjo ir tilo, tarsi ant milžiniškų gramfonų būtų sukęsi išdilusios plokštelės. Lėktuvai artėjo prie miesto. Nr. 509 ir šitai žinojo. Jo tai nejaudino. Jo priešas buvo pirmas kulkosvaidininkas, kuris pastebės, jog jis gyvas. Kas dėjos už spygliuotos vielos, jam nerūpėjo.

Jis sunkiai alsavo. Troškus oras po paltu virto juoda vata, kuri vis tirštėjo ir tirštėjo. Jis gulėjo įduboje tarsi kape, ir pamazū jam ėmė vaidentis, kad tai iš tiesų jo kapas, kad jis niekada nebeįstengsiąs atsikelti, kad šįsyk viskas baigta, jis liksiąs čia ir mirsiąs, pagaliau įveiktas paskutiniojo silpnumo, su kuriuo taip ilgai kovojo. Bandė gintis, bet tai neką padėjo, tik dar aiškiau pajuto tą jausmą, keistai nuolankų laukimą, kuris plėtėsi jame, jame ir už jo, tarsi viskas staiga imtų laukti — lauktų miestas, lauktų oras, net šviesa lauktų. Panašiai kaip prieš prasidedant saulės užtemimui, kai spalvos jau įgauna švino atspalvį ir mi-

glotą tamsaus, negyvo pasaulio nuojautą — tuštumą, bežadis laukimas, aplenkis dar kartą mirtis ar jau ne.

Smūgis nebuvo stiprus, bet jis buvo nelauktas. Ir pasiekė iš tos pusės, kuri atrodė saugesnė už bet kurią kitą. Nr. 509 pajuto jį kaip smarkų stuktelėjimą iš žemės gelmės tiesiai į pilvą. Tuo pat metu miesto kauksmą nustelbė aukštas metalinis užšesys, pašėlusiai stiprėjantis, panašus į sirenų garsą ir kartu visiškai kitoks. Nr. 509 nesuvokė, katras pirmesnis — smūgis iš žemės ar užšesys ir trenksmas po jo, — bet suvokė, kad to nebuvo nė per vieną ankstesnį oro pavojų, o kai dabar tai pasikartojo, arčiau ir smarkiau, virš jo ir po juo, Nr. 509 suvokė ir tai, kas čia galėtų būti: lėktuvai pirmą kartą nepraskrido pro šalį. Miestą bombardavo.

Žemė vėl ėmė drebėti. Nr. 509 atrodė, lyg jį būtų daužę galingomis požeminėmis guminėmis lazdomis. Staiga jis visai išsiblaivė. Mirtiną nuovargį kaip ranka nuėmė. Kiekvienas stuktelėjimas iš po žemės atsiliepdavo jo sąmonėje. Kurį laiką dar gulėjo ramiai — paskui, beveik nesuvokdamas, ką daro, atsargiai ištiesė ranką į priekį ir tiek kilstelėjo paltą nuo veido, kad pro plyšį galėtų stebėti apačioje esantį miestą.

O kaip tik tą akimirką apačioje lėtai ir vaizdingai išsiskyrė ir į orą pakilo geležinkelio stotis. Atrodė beveik gražu, kaip virš parko medžių sklendžia ir už jų išnyksta auksinis kupolas. Regis, sunkieji sprogimai — tai visai kas kita: viskas vyko per daug lėtai, o zenitinės patrankos tratėjimas ištirpo nelyginant terjero skalijimas prieš griausmingą didžiulio dogo lojimą. Po kito galingo smūgio ėmė svirti vienas iš Šv. Kotrynos bažnyčios bokštų. Ir jis griuvo labai pamažu, o griūdamas pamažu subyrėjo į gabalus — tarsi viskas būtų vykę sulėtintame filme, o ne tikrovėje.